

УДК 001.4:657.1:574

В.С. Лень, канд. екон. наук**О.М. Колівешко**, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ**В.С. Лень**, канд. екон. наук**А.М. Коливешко**, аспірант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ УЧЕТ: ПОНЯТИЯ И СОДЕРЖАНИЕ**Vasyl Len**, PhD in Economics**Oleksandr Koliveshko**, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

THE ECOLOGICAL ACCOUNT: CONCEPTS AND CONTENT

Досліджено зміст понять “екологічний облік”, “бухгалтерський екологічний облік”, “екологічний облік на підприємстві”. Доведено, що поняття “екологічний облік” є найбільш загальним, категоріальним поняттям наук про екологію та уточнено його визначення, а саме: екологічний облік — процес розпізнавання, оцінювання і передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення і формувати судження. Дослідження понять “бухгалтерський екологічний облік”, “екологічний облік на підприємстві” дозволило зробити висновок, що для господарюючих суб’єктів більш доцільно замість цих понять застосовувати поняття “бухгалтерський облік екологічної діяльності” як підсистему бухгалтерського обліку, яка формує та передає користувачам інформацію про господарські операції, пов’язані з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його на стан.

Ключові слова: поняття, екологічний облік, бухгалтерський екологічний облік, екологічний облік на підприємстві, бухгалтерський облік екологічної діяльності.

Исследовано содержание понятий “экологический учет”, “бухгалтерский экологический учет”, “экологический учет на предприятии”. Доказано, что понятие “экологический учет” является наиболее общим, категориальным понятием наук об экологии и уточнено его определение, а именно: экологический учет – процесс распознавания, оценки и передачи экологической информации, которая дает возможность пользователям такой информации компетентно принимать решения и формировать суждения. Исследование понятий “бухгалтерский экологический учет”, “экологический учет на предприятии” позволило сделать вывод, что для хозяйствующих субъектов более целесообразно вместо этих понятий применять понятие “бухгалтерский учет экологической деятельности” как подсистему бухгалтерского учета, которая формирует и передает пользователям информацию о хозяйственных операциях, связанных с использованием естественной среды и влиянием хозяйственной деятельности на ее состояние.

Ключевые слова: понятия, экологический учет, бухгалтерский экологический учет, экологический учет на предприятии, бухгалтерский учет экологической деятельности.

The content of the concepts “ecological account”, “ecological bookkeeping” and “ecological account on an enterprise” is investigated. It is proved that the concept the ecological account is the most general, categorial concept of sciences about ecology and its definition is specified, namely: the ecological account is a process of recognition, an estimation and transfer of ecological information which gives the opportunity to users of such information to make decisions and to form judgments competently. The research of the concepts “ecological bookkeeping”, “ecological account on an enterprise” allowed to draw conclusion that for business entities it is more appropriate instead of these concepts to apply the concept “accounting of ecological activity” as a subsystem of accounting, which forms and passes information to users about the economic operations associated with the use of the natural environment and the impact of economic activity on its state.

Key words: concepts, ecological account, ecological bookkeeping, ecological account on an enterprise, accounting of ecological activity.

Постановка проблеми. В основі будь-якої науки, у тому числі бухгалтерського обліку, лежить понятійний апарат, який дозволяє однозначно розуміти дослідниками і практиками проблеми, що розглядаються. На сучасному етапі розвитку суспільства все більше уваги приділяється екологічним проблемам: стану довкілля; збереженню та відтворенню природних ресурсів. У зв’язку з цим зростає увага дослідників до цих проблем, що вимагає узгодження понятійного апарату, який ними використовується.

Аналіз останніх досліджень. Питання накопичення та використання інформації щодо навколишнього середовища (екологічної інформації) досліджували різні міжнародні відомства та присвячено праці вітчизняних і закордонних учених-економістів. Вагомий внесок у розвиток теорії та методології обліку екологічної діяльності здійсни-

ли: В.М. Жук, І.В. Замула, Н.І. Беренда, О.В. Ільчова, Т.О. Кірсанова, О.С. Кожухова, С.О. Левицька, Р.П. Лізогуб, В.О. Лук'янихін, І.А. Маслова, Н.В. Остапенко, Л.А. Сахно, О.В. Таранічева, Н.Н. Рубанова, Є.О. Супрунова, І.М. Саннікова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У науковій літературі для характеристики процесу накопичення інформації про навколишнє середовище використовуються поняття “екологічний облік”, “екологічний облік на підприємстві”, “бухгалтерський екологічний облік”. Проте нормативне визначення цих понять в Українській нормативній базі, у тому числі з бухгалтерського обліку, відсутнє. Не досягнуто єдності щодо визначення цього поняття і серед вітчизняних та закордонних дослідників [1; 2; 3; 4], що не сприяє належному виокремленню обліку екологічної діяльності в системі бухгалтерського обліку підприємств та єдності в його організації. Зокрема, В.М. Жук вважає, що поняття “екологічний облік” не набуло остаточного осмислення і логічної завершеності як комплексно сформованої системи знань в економіко-екологічній теорії та практиці [1].

Мета статті. Основною метою роботи є дослідження понять, які характеризують процес накопичення інформації про навколишнє середовище, у тому числі у господарюючих суб'єктів, та їх конкретизація.

Виклад основного матеріалу. Визначення понять, які характеризують процес накопичення інформації про навколишнє середовище, в тому числі у господарюючих суб'єктів, за різними джерелами наведено в табл.

Таблиця

Визначення, які характеризують процес накопичення інформації про навколишнє середовище, за різними джерелами

Джерело	Визначення
1	2
Загальні визначення поняття “екологічний облік”	
Парламентська асамблея [5], О.В. Ільчова [6]	<i>Екологічний облік</i> – це система, яка може використовуватися для виявлення, організації, регулювання та подання даних і інформації про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках
О.В. Таранічева [7]	<i>Екологічний облік</i> – це система, яка повинна використовуватися для виявлення, організації, регулювання та подання даних і інформації про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках
Є.О. Супрунова, І.А. Рудських, О. В. Балашова [8]	<i>Екологічний облік</i> можна визначити як один з інформаційних методів і одночасно функцію екологічного управління, що зазвичай асоціюється з урахуванням природних ресурсів, який у свою чергу визначається як збір та аналітичне підсумовування відомостей про кількість і якість наявних природних ресурсів з метою організації їх раціонального використання, планування господарської та природоохоронної діяльності, прогнозування тенденцій розвитку галузей природокористування та змін навколишнього середовища в поточний період і в перспективі
В.С. Лень, В. В. Гливенко [9; 10]	<i>Екологічний облік</i> – процес розпізнавання, оцінки і передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення і формувати судження
Спеціальні визначення поняття, що характеризує діяльність підприємства, пов'язану з природокористуванням	
Англо-російський економічний словник [11]	<i>Екологічний облік</i> – це система виявлення, оцінки і розподілу екологічних витрат, пов'язаних із здійсненням якоюсь організацією своєї економічної діяльності; передбачає оцінку та аналіз впливу навколишнього середовища на господарську діяльність організації, напр., рівень екологічних витрат тощо, а також організації на навколишнє середовище (рівень шкоди, заподіяної фірмою навколишнього середовища у процесі своєї діяльності) і складання відповідної звітності
О. С. Кожухова [2]	<i>Екологічний облік</i> є самостійним напрямком бухгалтерського обліку та його широке впровадження дозволить на рівні підприємств-природокористувачів активізувати практичну природоохоронну діяльність і здійснити інформаційний супровід екологічного контролінгу

Закінчення табл.

1	2
Р. П. Лізогуб [12]	<i>Екологічний облік на підприємстві</i> – це система виявлення, виміру, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень
Л. А. Сахно [13]	<i>Екологічний облік на підприємстві</i> – це система виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства у сфері природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для ухвалення оптимальних рішень
Т.О. Кірсанова, Є.В. Кірсанова, В.О. Лук'янихін [14]	<i>Екологічний облік на підприємстві</i> – система виявлення, виміру, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, обробки й підготовки релевантної інформації щодо діяльності підприємства у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища з метою обґрунтування управлінських рішень
О. В. Ільчова [6]	<i>Бухгалтерський екологічний облік</i> – система збору, реєстрації та узагальнення інформації, яка забезпечить можливість виявлення, оцінки, планування та прогнозування, контролю й аналізу екологічних витрат та екологічних зобов'язань
Н. М. Рубанова [15]	<i>Бухгалтерський екологічний облік</i> – це процес збору, реєстрації узагальнення і відображення в системі природоохоронних витрат, природних активів, екологічних фондів резервів і зобов'язань, а також результатів діяльності господарюючих суб'єктів з метою управління та визначення екологічного потенціалу підприємства
Т.М. Чепракова [16]	<i>Бухгалтерський екологічний облік</i> – це процес збору, реєстрації, узагальнення й відбиття інформації про природоохоронні витрати, природні активи й результати діяльності господарюючих суб'єктів з метою керування й визначення їхнього сукупного потенціалу
І.М. Саннікова [4]	<i>Бухгалтерський екологічний облік</i> – систематичний і документально оформлений процес одержання й обробки даних екологічного характеру з метою керування й дотримання законодавства

У багатьох досліджених джерелах [5; 7; 8; 9; 10] застосовується поняття “екологічний облік” у загальному плані, тобто як категорія наук про екологію. Категорія – основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності [17]. Визначення у цих джерелах охоплюють інформацію, що накопичується як у системі бухгалтерського обліку, так і поза його межами і мають значення на глобальному, національному та регіональному рівнях та збігаються з вимогами Міжнародної федерації бухгалтерів, яка пропонує “екологічний облік” розглядати на рівнях: географічному й геополітичному – інформація екологічного обліку збирається для оцінювання стану окремих екосистем, конкретних країн або всього світу; організації – у контексті як управлінського, так і фінансового обліку [18].

Парламентською асамблеєю Європи екологічний облік розглядається як система, яка охоплює інформацію про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках [5]. Подібне по суті визначення екологічного обліку наводять також О.В. Ільчова [6] та О. В. Таранічева [7]. Після визначення екологічного обліку “Рекомендаціями 1653 (2004) Про екологічний облік як інструмент сталого розвитку” зазначається, що система екологічного обліку дає об'єктивну картину стану й динаміки природної спадщини, взаємодії між економікою й навколишнім середовищем і витрат на профілактичні заходи, охорону навколишнього середовища й відшкодування екологічного збитку [5]. Тобто з пояснень до визначення зрозуміло, що екологічний облік (у розумінні Парламентської асамблеї Європи) охоплює накопичення як економічної, так і неекономічної інформації, пов'язаної з використанням природного середовища та його станом. На наш погляд, наведе визначення є звуженим, тому що воно потребує певних пояснень.

Досить детально у загальному розумінні визначають “екологічний облік” Є.О. Супрунова, І.А. Рудських та О.В. Балашова [8]. Розглядаючи екологічний облік з

позиції управління, у визначення поняття вони включають як бухгалтерську, так і позабухгалтерську інформацію. Проте наведене ними визначення занадто багатослівне і виходить за межі свого призначення, що перетворює його в простий опис.

В.С. Леня та В.В. Гливенко, розглядаючи класифікацію видів обліку залежно від сфер діяльності, виділяють екологічний облік і наводять його визначення в найбільш широкому розумінні, як процес накопичення і передачі екологічної інформації її користувачам для прийняття рішень і формування суджень.

Згідно з модельним Законом про охорону навколишнього середовища, прийнятим Радою Європи в 1954 році, та з Директивою Ради Європейських Співтовариств 90/313/ЄЕС від 7 червня 1990 р. про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище “інформація щодо навколишнього середовища” означає “будь-яку інформацію, надавану в письмовій, візуальній, звуковій або електронній формі про стан води, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі й природних місць перебування і про діяльність (включаючи ту, яка викликає такі незручності, як шум) або заходи, що несприятливо впливають на них, або тих, що мають подібний ефект, а також дії і заходи, заплановані для їхнього захисту, включаючи адміністративні заходи й програми екологічного менеджменту” [19].

Д.С. Велієва, узагальнюючи (і дещо уніфікуючи) різні підходи до змісту екологічної інформації, визначає її як відомості про навколишнє середовище людини, про діяльність, що негативно впливає (або здатна впливати) на навколишнє середовище й організм (здоров'я) людини, а також відомості про заходи щодо охорони навколишнього середовища й забезпечення екологічної безпеки, про дотримання й захист екологічних прав громадян [20].

Враховуючи визначення понять “щодо навколишнього середовища” Радою Європи та Директивою Ради Європейських Співтовариств та “екологічна інформація” за Д.С. Велієвою, на наш погляд, найбільш загальне (категоріальне) визначення екологічного обліку наведене В.С. Ленем та В.В. Гливенко.

Деякі автори розглядають процес накопичення екологічної інформації з погляду господарюючого суб'єкта. При цьому визначають його по-різному: екологічний облік [2; 11], *екологічний облік на підприємстві* [12; 13; 14], *бухгалтерський екологічний облік* [4; 6; 15; 16], *облік екологічної діяльності* [21].

Практично всі підприємства в системі бухгалтерського обліку накопичують екологічну інформацію. Зокрема, накопичення такої інформації потрібне для складання статистичної звітності за формами № 1 – відходи (річна), № 1 – небезпечні відходи, № 2-ТП (повітря), № 1 – екологічні витрати (річна) та для розрахунку екологічних платежів. Для цього в бухгалтеріях підприємств виділяють робочі місця (топологічні ділянки обліку). Згідно з Міжнародним стандартом ISO/FDIS 26000 підприємства повинні проявляти належну передбачливість (*due diligence*), яка у контексті соціальної відповідальності являє собою всеосяжний активний процес виявлення фактичного й потенційного негативного соціального, екологічного й економічного впливу рішень і діяльності організації з метою уникнути й мінімізувати цей вплив [22]. Проте більшість українських підприємств накопичує інформацію про екологічну діяльність лише для складання необхідної статистичної та податкової звітності і не здійснює її ефективного регулювання та не доводить її до зовнішніх користувачів. Лише незначна кількість підприємств накопичену екологічну інформацію використовує для складання звітності з корпоративної соціальної відповідальності в частині екологічної діяльності.

О.С. Кожухова облік екологічної діяльності на підприємстві вважає самостійним напрямком бухгалтерського обліку [2]. На нашу думку, таке твердження є необґрунтованим. Насамперед, згідно з Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” підприємства зобов'язані вести фінансовий облік, а тому інформація про їх діяльність, пов'язана з використанням природних ресурсів та впливом господарської діяльності

на зовнішнє середовище знаходить результативно своє відображення передусім у фінансовій звітності підприємства, а також у звітності до фіскальних органів та органів статистики. Крім того, Міжнародна федерація бухгалтерів пропонує “екологічний облік” розглядати на рівні організації у контексті як управлінського, так і фінансового обліку [18].

Словосполучення “екологічний облік на підприємстві”, на наш погляд, не є досить логічно обґрунтованим. З погляду бухгалтера ніякого для підприємства окремого екологічного обліку як системи немає. Можна лише говорити про господарські операції, пов’язані з володінням, використанням, збереженням стану зовнішнього природного середовища та попередженням негативних природних явищ. А господарські операції є сферою бухгалтерського обліку. З цієї позиції для господарюючого суб’єкта в системі бухгалтерського обліку можна виділити підсистеми (топологічні ділянки) фінансового та управлінського обліку екологічної діяльності. Визнають облік екологічної діяльності як складову фінансового та управлінського обліку й інші дослідники, зокрема Л.М. Пелиньо [23].

І.М. Саннікова розглядає “бухгалтерський екологічний облік” як облік екологічних аспектів діяльності підприємства (компонент системи управління навколишнім середовищем підприємства), як процес одержання й обробки даних екологічного характеру з метою керування й дотримання законодавства [4]. Наведене нею визначення не є достатньо придатним для цілей бухгалтерського обліку, тому що в ньому не конкретизуються дані екологічного характеру, які можуть бути як відображені, так і не відображені в системі бухгалтерського обліку.

Застосування щодо суб’єктів господарювання поняття “бухгалтерський екологічний облік” також, на нашу думку, не є достатньо коректним, адже з нього можна зробити умовивід, що облік може бути екологічним або неекологічним. За аналогією можна також ввести поняття “бухгалтерський податковий облік”, “бухгалтерський статистичний облік” що є явно нелогічним.

І.В. Замула у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук обґрунтовує науковий підхід до визнання бухгалтерського обліку системою, що забезпечує формування та оприлюднення інформації про екологічну діяльність суб’єкта господарювання. Поняття “екологічна діяльність” вона розглядає як систему господарювання, яка ґрунтується на концепції стійкого розвитку, що динамічно включається до сучасної екосистеми, не порушуючи її гармонійного функціонування, що поєднує в собі особливості економічної й екологічної наук [21]. Тобто для цілей бухгалтерського обліку вона застосовує поняття “облік екологічної діяльності”.

Ми погоджуємось з І.В. Замулою щодо застосування для господарюючих суб’єктів поняття “екологічна діяльність”, але лише в контексті господарських операцій, пов’язаних з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його стан. У зв’язку з цим пропонуємо власне визначення **бухгалтерського обліку екологічної діяльності** як підсистеми бухгалтерського обліку, яка формує та передає користувачам інформацію про господарські операції, пов’язані з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його стан.

Одночасно бухгалтерський облік екологічної діяльності є підсистемою не лише бухгалтерського обліку, а й частиною системи екологічного менеджменту, інформаційною основою для проведення екологічного аудиту, страхування й оцінювання інвестиційних проектів [4].

У загальному плані структуру екологічного обліку можна представити схемою, наведеною на рис.

Неекономічна інформація охоплює насамперед геологічну інформацію про наявність природних ресурсів, можливості їх використання в господарській діяльності, а також інформацію про якісний стан природного середовища. Ця інформація відобража-

ється в натуральних, якісних та географічних (місце розташування) вимірниках. Части-ну неекономічної інформації можна оцінити у грошовому вимірнику та використати для економічних розрахунків. Некономічна екологічна інформація збирається на різних рівнях (мікрорегіон, регіон, країна, сукупність країн, глобальний рівень).

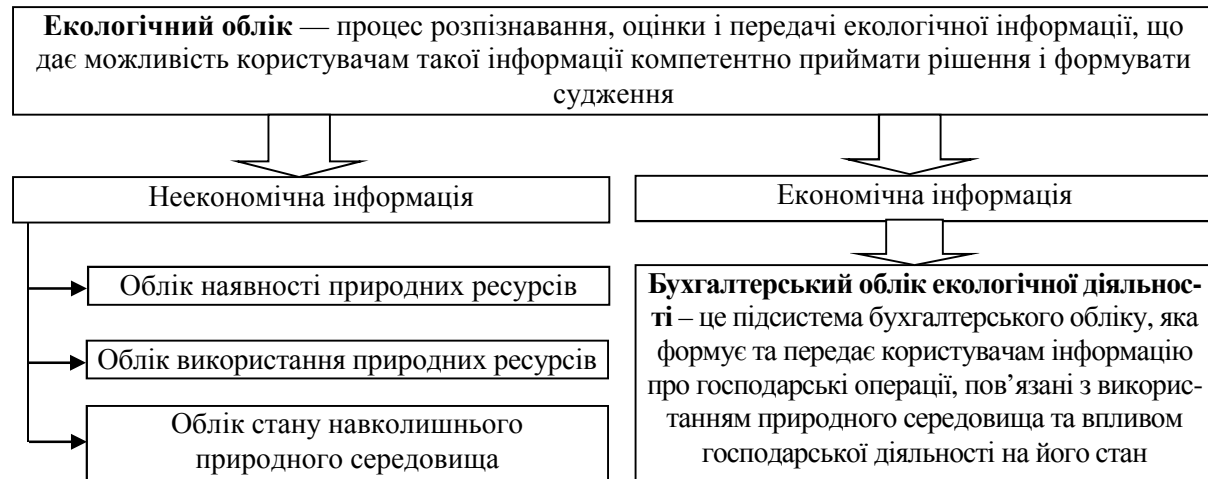

Рис. Структура екологічного обліку

Економічна інформація про господарські операції, пов'язані з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його стан, формується на рівні підприємства і використовується для управління та формування звітності (зовнішньої та внутрішньої).

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі висновки й узагальнення:

1) під “екологічним обліком”, як еколо-економічною категорією, слід розуміти процес розпізнавання, оцінювання і передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення і формувати судження. Ця категорія охоплює формування облікової (бухгалтерської) та необлікової інформації про стан, динаміку зовнішнього природного середовища та вплив на нього природних факторів та всієї діяльності людини на глобальному, національному та регіональному рівнях;

2) для господарюючих суб'єктів бухгалтерський облік екологічної діяльності – це підсистема бухгалтерського обліку, яка формує та передає користувачам інформацію про господарські операції, пов'язані з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його стан;

3) бухгалтерський облік екологічної діяльності є не лише підсистемою системи бухгалтерського обліку, а й частиною системи екологічного менеджменту, інформаційною основою для проведення екологічного аудиту, страхування й оцінювання інвестиційних проектів.

Список використаних джерел

1. Жук В. М. Екологічні аспекти бухгалтерського обліку в агропромисловому виробництві / В. М. Жук // Агроекологічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 18–23.
2. Кожухова О. С. Экологический учет и экологический контроллинг: взаимосвязь и интеграция [Электронный ресурс] / О. С. Кожухова // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. – Режим доступа : <http://www.uecs.ru/ekonomika-primrodopolzovaniy/item/1165-2012-03-26-11-23-42>.
3. Муруева Э. К. Экологические аспекты бухгалтерского учета : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Э. К. Муруева. – СПб., 2007. – 25 с.
4. Санникова И. Н. На пути к бухгалтерскому экологическому учету и отчетности [Электронный ресурс] / И. Н. Санникова, Н. А. Шавкунова // Международный бухгалтерский учет. – 2009. – № 3. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/bux/32193>.

5. *Документы* Парламентской Ассамблеи Совета Европы / Об экологическом учете как инструменте устойчивого развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Bussian_documents%5D/%5B2004%5D/%5BParis_2004%5D/Rec.1653-Rus.asp.

6. *Ильичева Е. В.* Экологический учет в условиях реализации политики экологической сбалансированности : автореф. дис. ... д-ра экон. наук / Е. В. Ильичева. – Орел : ГОУ ВПО “Орловский государственный технический университет”, 2010. – 48 с.

7. *Тараничева О. В.* Экологические затраты промышленных предприятий [Электронный ресурс] / О. В. Тараничева // Инновационное развитие экономики России: новый этап. – Режим доступа : nauch/sc_article/2012/04/Taranicheva.shtml.

8. *Супрунова Е. А.* Развитие экологического учета в условиях экологизации производства [Электронный ресурс] / Е. А. Супрунова, И. А. Рудских, О. В. Балашова. – Режим доступа : imek-kmm.ru/.../aa209252449c93744325e79f0c446971.doc.html.

9. *Лень В. С.* Класифікація видів обліку / В. С. Лень, В. В. Гливенко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Вип. 186, т. 2. – С. 521–528.

10. *Лень В. С.* Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика : навч. посіб. / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – Вид. 4-те. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 744 с.

11. *Англо-русский* экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : economy_en_ru.academic.ru>22562/environmental...

12. *Лізогуб Р. П.* Удосконалення інформаційної складової планування та управління екологічними витратами [Електронний ресурс] / Р. П. Лізогуб // IV Международная научно-практическая конференция “Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты” (24–25 мая 2012 г.). – Режим доступа : http://www.confcontact.com/2012_05_25/2_lizogub.php.

13. *Сахно Л. А.* Екологічний облік і аудит в реформуванні традиційної системи обліку на підприємстві / Л. А. Сахно // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 1. – С. 89–92.

14. *Кирсанова Т. А.* Экологический контроллинг – инструмент екоменеджмента / Т. А. Кирсанова, Е. В. Кирсанова, В. А. Лукьянихин ; под ред. В. А. Лукьянихина. – Сумы : Козацький вал, 2004. – 222 с.

15. *Рубанова Н. Н.* Экологический учет на предприятиях промышленности строительных материалов : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Н. Н. Рубанова. Ставрополь, 2005. – 17 с.

16. *Чепракова Т. Н.* Бухгалтерский экологический учет в системе управления организациями АПК (на примере отраслей растениеводства Ставропольского края) [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Т. Н. Чепракова. – Ставрополь, 2006. – Режим доступа : <http://economy-lib.com/buhgalterskiy-ekologicheskij-uchet-v-sisteme-upravleniya-organizatsiyami-apk#ixzz2KvIUyNEo>.

17. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

18. *Вороновська О.* Сутність і розвиток екологічного обліку / О.Вороновська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). — С. 195–200.

19. *Директива* Совета Европейских Сообществ 90/313/ЕЭС от 7 июня 1990 г. о свободе доступа к информации об окружающей среде [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1375062>.

20. *Велиева Д. С.* Экологическая информация: проблемы дефиниции и дифференциации [Электронный ресурс] / Д. С. Велиева // Конституционное и муниципальное право. – 2008. – № 18. – Режим доступа : <http://www.recoveryfiles.ru/laws.php?ds=3131>.

21. *Замула І. В.* Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія : автореф. дис. ... д-ра экон. наук / І. В. Замула. – Житомир, 2010. – 36 с.

22. *Международный* стандарт ISO/FDIS 26000. Руководство по социальной ответственности. Guidance on social responsibility [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf.

23. *Пелиньо Л. М.* Значення лісів та проблеми обліку лісових ресурсів в Україні / Л. М. Пелиньо, Л. І. Максимів // Наук. вісник НЛТУУ. – Львів : НЛТУУ, 2006. – Вип. 16.3. – С. 25–29.